

ESKİŞEHİR CİVARINDAKİ LÜLETAŞI YATAKLARI

W. E. PETRASCHECK

Montanistische Hochschule, Leoben

Eskişehir havalisinin meşhur lületaşı yatakları hakkında detaylı jeolojik literatür mevcut değildir. H. Reinhard 1911 yılında bu havalideki sosyal durum, işletme şekli ve köylülere ait eski ocaklar hakkında malûmat vermiştir; G. Zeschke ise kısa bir notunda Eskişehir-Kütahya yolunun kenarında bulunan bir mostraya işaret etmiştir (1955). Ben 1963 yılı yazında M.T.A. Enstitüsünün hesabına yatakları etüd etmek fırsatını elde ettim.

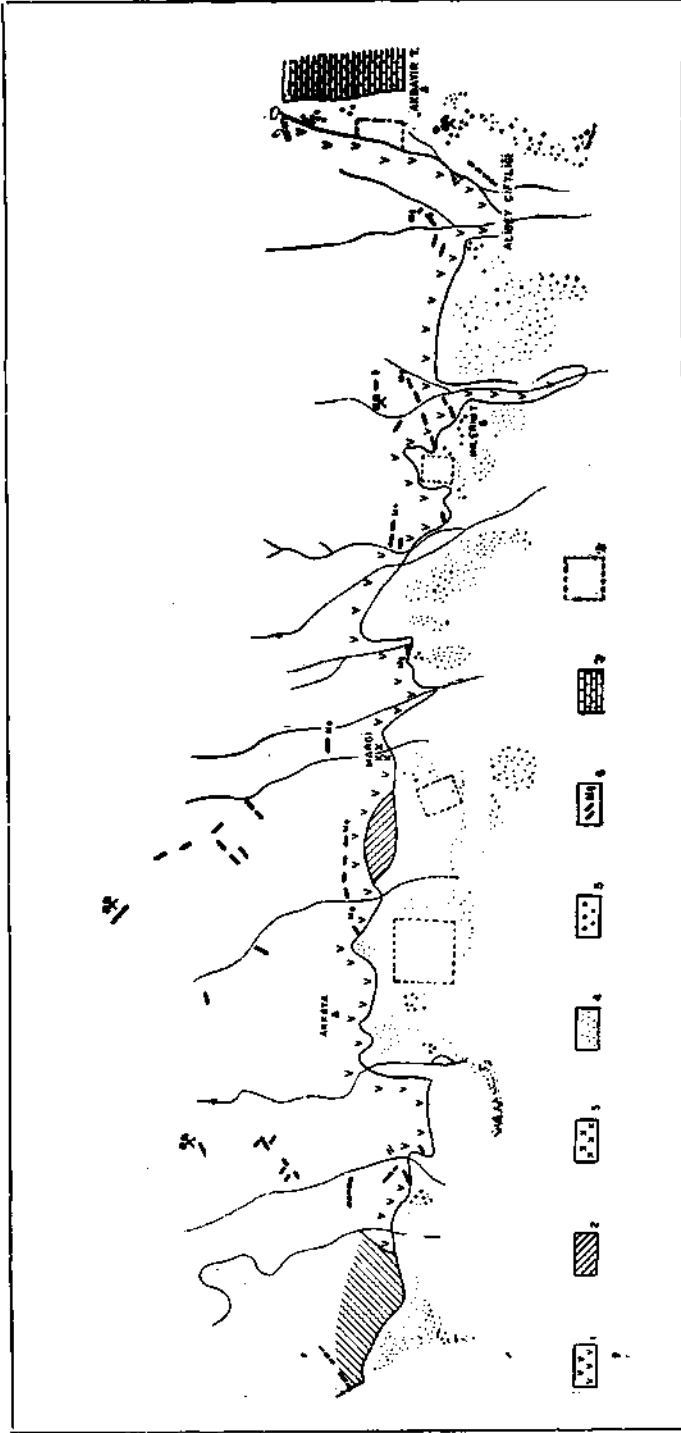
Eskişehir lületaşı yumrular halinde tezahür etmekte ve manyezit ihtiva eden serpantin masiflerinin kenarındaki Tersiyer yaşlı kumlu-killi breşlerin içine tabakalar halinde yataklanmış bulunmaktadır.

Bu karasal Tersiyer tabakalarının yaşı, 1 : 100 000 ölçekli jeolojik müsvedde haritada, çoğunlukla Neojen olarak gösterilmiştir. Sadece Sepetçi havalisinde bu tabakalar Oligosen rengim taşımakla beraber, Neojenle aralarında litolojik bir fark müşahede edilmemektedir.

Lületaşı kiraz ilâ yumruk büyüklüğünde ve hattâ kısmen daha da büyük yumrular teşkil etmekte ve bunların şekli ekseriya karnıbahara benzemektedir. Henüz nemli ve taze olduğu tabakalarda materyel yumuşak, kısmen plâstik bir konsistansa sahiptir. Satıhtaki çatlaklarda etraftaki breşin kumu bulunmaktadır. Bütün bunlar, lületaşının bazı raporlarda iddia edildiği gibi manyezit, serpantin ve hornştayn çakılları ile birlikte bir moloz yatağında tezahür etmeyip, konkresyon halinde mahallinde teşekkül etmiş olduğunu göstermektedir. Sadece M. Lucius'a ait -1927 tarihli neşredilmemiş bir raporda lületaşının termal sularından konkresyoner olarak teşekkül ettiğinden bahsedilmektedir.

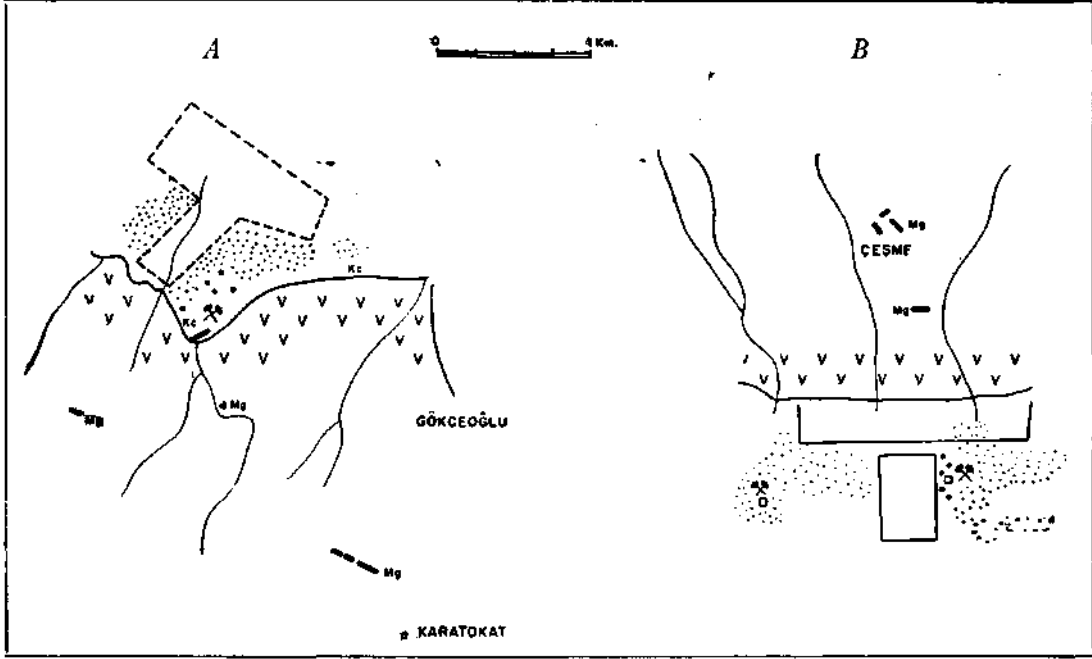
Ekseriya lületaşı yumrularının yanısıra *manyezit yumruları* da tezahür etmekte ve mostrada bunları gözle tefrik etmek mümkün olmamaktadır. Hattâ her iki mineralden müteşekkil münferit yumrular da mevcuttur. Evvelâ bu manyezit yumrularını çok sayıda serpantin çakılları ile birlikte yakında bulunan manyezit filonlarından Tersiyer tabakalarının içine sürüklenmiş manyezit çakılları olarak kabul etmeye doğru bir temayül vardı. Birkaç sene evvel Euböa adasındaki manyezit bölgesinde yaptığım müşahedeler (W.E. Petrascheck, 1962) manyezitin çakıl karakterinde olduğu hususundan şüphe etmemde âmil oldu. Euböa'da manyezit Tersiyerde konkresyon yoluyla yeni teşekkül etmiştir.

Aynı husus Eskişehir havalisindeki Neojen teressübatı içinde bulunan manyezit yumruları için de bahis konusudur; bunlar konkresyondur. Bunu ispat eden hususlar: 1) Bunların ekseriya etraftaki serpantin çakıllarından çok daha büyük olmaları, 2) Söğütçük'ün kuzeyinde Başören yolunun kenarında manyezitin Neojen

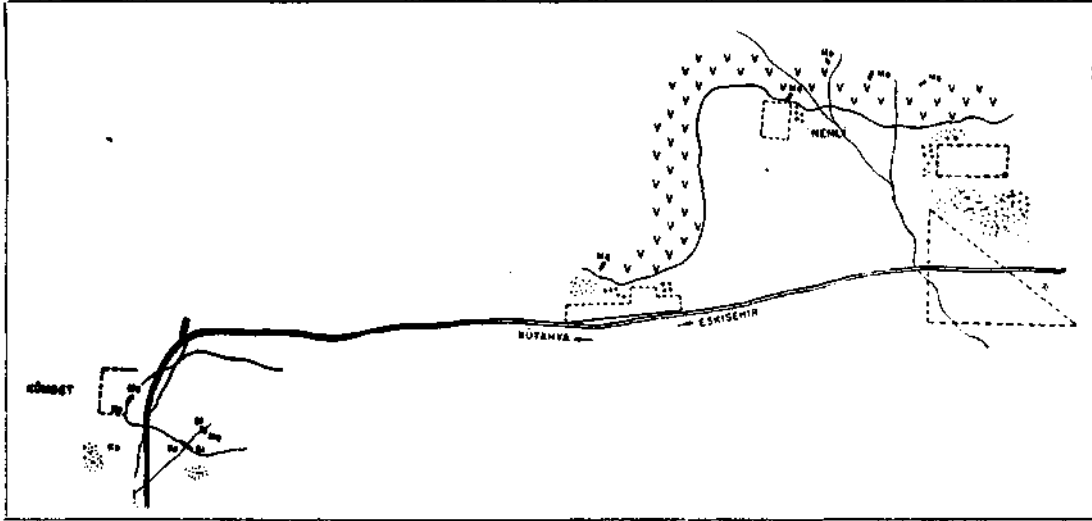

Şek. 1 - Eskişehir civarında lületaş ve manyezit zuburları-Sepeççi-Margi bölgesi

1 - Serpantin; 2 - Şişli; 3 - 5 - Oligosen içinde manyezit yunruları; 6 - Serpantin içinde manyezit damarları; 7 - Neojen kalkerli; 8 - Lületaş için etüd edilen araziler.

Şek. 2 - Karaçay-bölgesi (A), Sarısu bölgesi (B). (Lejand için Şek. 1 e bakınız).

Şek. 3 - Nemli bölgesi (Lejand için Şek. 1 e bakınız).

gresi içindeki kısırları ve damarları da teşkil etmekte olması, 3) lületaşı ve manyezit ihtiva eden tabakaların bağlayıcı maddesinin de tipik bir gri beyaz renge sahip olmasıdır.

Alpu'nun SWsındaki Karaçay ve Sepetçi ocağına ait ilişik haritalara bakıldığı zaman da manyezit konkresyonlarının, bilhassa serpantin içindeki manyezit filonlarının, Neojen ile hemhudut olduğu yerlerde pek bol olduğu görülmektedir. Karaçay'ın güneyinde kalın bir manyezit filonu Tersiyerin içine nüfuz etmiştir.

Şu halde Eskişehir lületaşı yataklarının teşekkülü konusunda aşağıdaki neticeye varıyoruz :

Serpantin içindeki manyezit getiren fazla karbonlu maden suları hemhudut olan Tersiyer tabakalarının içine de nüfuz etmiş ve orada yeraltı suyu ile karışmış olduğu için, bunlar seviyeler halinde lületaşı ve manyezit konkresyonlarını ayırmıştır.

Eskişehir'in doğusunda bulunan *Sepetçi* ocağında manyezit ile lületaşı arasındaki münasebet pek bâriz şekilde müşahede edilmektedir (Şek. 1). Ocağın uzunluğu takriben 12 km, genişliği ise 1 km dir. Sepiolitin tezahürü hakkında bildiklerimizin güney hududunu yeraltı suyunun durumu tâyin etmiştir. Kuyular çoğunlukla 40-70 metre derine inmiştir. Serpantin kenarının yakınında lületaşı fazla derinde değildir.

Bir diğer lületaşı ocağı da Eskişehir'in 35 km batısında bulunan *Nemli* ocağıdır. Bu ocağın genişliği sadece 2 km olduğu halde, ocak güney istikametinde şoseye kadar uzanmaktadır. Daha batıda Kümbet havalisinde manyezit ile lületaşı fazla miktarda silisleşmiştir.

Bilinen üçüncü ocak *Sarısu* bölgesinde, manyezit ihtiva eden serpantin tepelerinin kuzeyinde ve güneyinde bulunmaktadır.

Bilhassa Karatokat köyünün yakınındaki tabakalar zengin muhtevalıdır.

Serpantin çevresindeki birkaç Neojen sahasında yapılan prospeksiyon esnasında aşağıdaki yerlerde ufak lületaşı konkresyonları tesbit edilmiştir; bunlar Porsuk barajı ile Akkaya köy arasındaki Tersiyer içinde ve ayrıca Beylikahır'ın 6 km doğusundadır.

Lületaşı işletmesinin ekonomik cihetine gelince, bilinen sahalarda eski zamanlardan beri binlerce ufak kuyunun yardımıyla işletilmiştir. Bu, köylüler tarafından yapılan fevkalâde iptidai bir işletmedir. Hudut yeraltı suyu tarafından tâyin edilmiştir. Sadece Karatokat'ta modern bir kuyu mevcut olup, burada saatte 30-40 m³ su pompalanmaktadır. Oradaki müşahedelere nazaran, beher m³ sahra takriben 1/2 kg iyi kuru lületaşı ihtiva etmektedir. Bu değer takribi olarak, yatağın m² ile ölçülen sathına da tatbik edilebilir; bu belki de biraz daha fazladır. Bilinen ocaklarla hemhudut olan ve büyük bir kısmı yeraltı suyu seviyesinin altında bulunan sahalarda birkaç milyon kilo mümkün (muhtemel) rezerv ihtiva etmesi imkân dahilindedir. Lületaşı ihtiva eden tabaka ekseriyetle bir manyezitik-sepiolitik bağlayıcı madde arzettiğinden, bunlar belki sondajlarla bulunabilir.

Neşre verildiği tarih 9 Eylül, 1963

B İ B L İ Y O G R A F Y A

LUCIUS, M. (1927) : Eskişehir civarındaki lületaşı yataklarının jeolojik etüdü. *M.T.A. Rap.* no. 608 (neşredilmemiş), Ankara.

ZESCHKE, G. (1954/55) : Eskişehir taşı hakkında. *M.T.A. Derg.* no. 46/47, Ankara.